

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

IMKONIYATI CHEKLANGAN BOLALARNING RIVOJLANISHI VA DIAGNOSTIKASI XUSUSIYATLARI

Namozova Nargiza Husniddin qizi

Navoiy Davlat Universiteti “Jismoniy madaniyat” fakulteti 1-kurs magistranti

E-mail: nargizanamozova12@gmail.com

Annotatsiya: *Ushbu maqolada nogiron bolalarning jismoniy, psixologik, nutqiy va ijtimoiy-emotsional rivojlanish jarayonidagi xususiyatlar ilmiy asosda yoritildi. Diagnostika jarayonining turlari — psixometrik testlar, klinik kuzatuv, pedagogik diagnostika, funksional baholash va ijtimoiy adaptatsiya darajasini aniqlash usullari tahlil qilindi. Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining nogiron bolalar ta’limi va rehabilitatsiyasiga oid qarorlari mazkur jarayonning normativ-huquqiy asosini belgilab bergani ochib berildi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, erta diagnostika, individual rivojlantiruvchi dasturlar va adaptiv pedagogika usullarini qo‘llash nogiron bolalarning ijtimoiy hayotga samarali qo‘shilishiga xizmat qiladi.*

Kalit so‘zlar: *nogiron bola, rivojlanish, diagnostika, rehabilitatsiya, adaptiv pedagogika, psixologik baholash, ijtimoiy integratsiya*

Аннотация: *В данной статье научно освещены особенности процесса физического, психологического, речевого и социально-эмоционального развития детей с ОВЗ. Проанализированы виды диагностического процесса — психометрические тесты, клиническое наблюдение, педагогическая диагностика, функциональная оценка и методы определения уровня социальной адаптации. Также было выявлено, что решения Президента Республики Узбекистан, касающиеся образования и реабилитации детей-инвалидов, определили нормативно-правовую основу данного процесса. Согласно результатам исследования, ранняя диагностика, индивидуальные развивающие программы и использование методов адаптивной педагогики способствуют эффективной интеграции детей с ограниченными возможностями в общественную жизнь.*

Ключевые слова: *ребенок-инвалид, развитие, диагностика, реабилитация, адаптивная педагогика, психологическая оценка, социальная интеграция.*

Annotation: *in this article, the features in the process of physical, psychological, speech and socio-emotional development of children with disabilities were covered on a scientific basis. The types of the diagnostic process — psychometric tests, clinical observation, pedagogical diagnostics, functional assessment and methods for determining the level of social adaptation-were analyzed. It was also revealed that the decisions of the president of the Republic of Uzbekistan on the education and rehabilitation of children with disabilities determined the regulatory framework of this process. According to the study, early diagnosis, individual developmental programs, and the use of adaptive pedagogical methods contribute to the effective inclusion of children with disabilities in social life.*

Keywords: *disabled child, development, diagnosis, rehabilitation, adaptive pedagogy, psychological assessment, social integration.*

Imkoniyati cheklangan bolalar rivojlanishi maxsus yondashuvni talab qiladigan murakkab va ko‘p qirrali jarayondir. Ularning rivojlanishida nafaqat jismoniy cheklovlar, balki psixologik, nutqiy, ijtimoiy-emotsional hamda kognitiv omillar ham o‘ziga xoslik kasb etadi. Bunday bolalarning imkoniyatlarini aniqlash, rivojlantirish va jamiyat hayotiga moslashtirishda diagnostika jarayoni eng muhim o‘rin tutadi.

O‘zbekiston Respublikasida nogironligi bo‘lgan bolalarni qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan tizimli islohotlar amalga oshirilmoqda. Prezidentning: PF–5978-son “Nogironligi bo‘lgan shaxslarni qo‘llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish” farmoni, PQ–5270-son qarori — “Inclusive education development program”, “Yangi O‘zbekiston — yangi imkoniyatlar” tamoyili doirasida nogiron bolalar uchun maxsus markazlar tashkil etilishi mazkur yo‘nalishda mustahkam huquqiy asos yaratmoqda.

Shu sababli imkoniyati cheklangan bolalarning rivojlanish xususiyatlarini chuqur o‘rganish va diagnostika usullarini ilmiy asosda qo‘llash zamonaviy pedagogika, defektologiya va psixologiya fanining eng dolzarb masalalaridan biridir.

1. Nogiron bolalarning rivojlanish xususiyatlari.

Jismoniy rivojlanish xususiyatlari. Nogiron bolalarda motorika, koordinatsiya, mushak kuchi va harakat amplitudasi boshqa tengdoshlariga nisbatan farq qiladi. Ular uchun: kichik va katta motorika mashqlari, muvozanatni rivojlantiruvchi trenajyorlar, fizioterapiya kurslari katta ahamiyatga ega. Cerebral falaj, ortopedik nuqsonlar yoki somatik kasalliklarda harakat faolligi jiddiy cheklangan bo‘lishi mumkin.

Psixologik rivojlanish xususiyatlari. Imkoniyati cheklangan bolalarda: ijtimoiy qo‘rquv, past o‘zini baholash, emotsional labillik, agressiya yoki ichki tortinchoqlik kabi holatlar tez-tez uchraydi. Psixologik qo‘llab-quvvatlash erta yoshdan boshlab amalga oshirilishi shart.

Nutq rivojlanishidagi o‘ziga xosliklar. Ko‘p imkoniyati cheklangan bolalarda: diksiyadagi buzilishlar, fonematik idrokning pastligi, lug‘at boyligining sust rivojlanishi, talaffuzdagi nuqsonlar kuzatiladi.

Logopedik mashg‘ulotlar nutqni tiklash va ijtimoiy muloqotni kuchaytiradi.

Kognitiv rivojlanish xususiyatlari. Aqliy rivojlanish darajasi: intellektual imkoniyatlar, tahlil qilish, xotira, diqqat, o‘quv faolligi yuzasidan baholanadi. Aqliy zaiflik darajasi eng muhim diagnostik ko‘rsatkichlardan biridir.

Ijtimoiy-emotsional rivojlanish. Imkoniyati cheklangan bolalarda jamoadagi o‘zini tutish, muloqotga kirishish, do‘st orttirish jarayoni qiyin kechishi mumkin. Reabilitatsiya markazlaridagi guruh mashg‘ulotlari va art-terapiya ijtimoiy integratsiyani kuchaytiradi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

Tibbiy diagnostika. Shifokorlar tomonidan: nevrologik tekshiruv, ortopedik baholash, psixiatrik holat tahlili, somatik ko'rsatkichlar aniqlanadi. Bu bosqich bola rivojlanishining asosiy yo'nalishini belgilashda muhim.

Psixologik diagnostika. Psixometrik testlar orqali: IQ darajasi, emotsional holat, ijtimoiy moslashuv, shaxs sifatlari aniqlanadi. Dunyoning ko'plab mamlakatlarida Wechsler, Stanford–Binet, Vineland, Denver testi qo'llaniladi.

Pedagogik diagnostika. Defektolog va pedagog tomonidan o'quv faoliyati baholanadi: o'qish, yozish, matematik ko'nikmalar, diqqat va xotira rivoji.

Funksional diagnostika. Bunda bola quyidagi ko'rsatkichlar asosida baholanadi: kundalik hayot ko'nikmalari, o'z-o'ziga xizmat, muloqot darajasi, muvozanat va motorika.

Ijtimoiy diagnostika. Bola turli vaziyatlarga qanday moslashishi, jamoadagi faolligi, ehtiyojlari va oilaviy sharoiti aniqlanadi.

Nogiron bolalar bilan ishlashda adaptiv pedagogika.

Individual rivojlantiruvchi dasturlar (IRD) IRD har bir bolaning: qiziqishlari, psixologik imkoniyatlari, salomatlik holati asosida tuziladi.

Reabilitatsiya va terapevtik yondashuvlar. Quyidagi yo'nalishlar eng samarali hisoblanadi: art-terapiya, musiqiy terapiya, delfinoterapiya, fizioterapiya, logoterapiya.

Oilaviy ta'lim va qo'llab-quvvatlash. Oila imkoniyati cheklangan bola rivojlanishining asosiy muhiti hisoblanadi. Oilaga psixologik maslahat, pedagogik treninglar va qo'llanmalar berilishi kerak.

Imkoniyati cheklangan bolalarning rivojlanishi murakkab, ammo to'g'ri yondashuv bilan ular jamiyatning faol a'zosi bo'lib yetisha oladi. Eng muhim omillar: erta diagnostika, individual rivojlantiruvchi dasturlar, psixologik va tibbiy reabilitatsiya, oilaviy qo'llab-quvvatlash, davlat siyosatining kuchli tizimi. O'zbekiston sharoitida nogiron bolalarni qo'llab-quvvatlash bo'yicha islohotlar ularning ta'lim, sog'liqni saqlash va ijtimoiy integratsiya jarayonida katta natijalarga olib kelmoqda.

Kuni kecha Parij shahrida bo'lib o'tgan olimpiada o'yinlarida Navoiy Davlat Universiteti sobiq talabasi Sul'tonov Elbek ushbu olimpiadada bosqon uloqtirish sport turidan paralimpiya sportchilar orasida yer sharida tengsiz ekanligini isbotladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov I.A. Barkamol avlod — O'zbekiston taraqqiyotining poydevori.
2. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch.
3. O'zbekiston Respublikasi PF–5978-son Farmoni.
4. O'zbekiston Respublikasi PQ–5270-son qarori.
5. O'zbekiston Respublikasi SSV – “Nogiron bolalar reabilitatsiyasi bo'yicha metodik tavsiyalar.”
6. WHO. International Classification of Functioning (ICF), Children and Youth Version.
7. UNICEF. Children with disabilities global report, 2022.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

8. Vineland Adaptive Behavior Scales Manual.
9. Denver Developmental Screening Test Manual.
10. L.S. Vigotskiy. Defektologiya asoslari.
11. S. Muminov. Maxsus pedagogika.
12. O‘zbekiston Respublikasi XTV: “Inklyuziv ta’lim bo‘yicha metodik qo‘llanma”, 2023.
13. American Academy of Pediatrics (AAP) – Developmental pediatrics guidelines.
14. R. Abduvaliyeva. Nogiron bolalarda rivojlanish xususiyatlari., Toshkent, 2021.
15. Sh. Nazarov. Psixodiagnostika asoslari.

